

DEÁK ANTAL ANDRÁS*

Térkép és diplomácia

(L. F. Marsigli–J. C. Müller határtérképei)

Az alább bemutatott térképek eszmei szerzője **Luigi Ferdinando Marsigli**, rajzolója **Johann Christoph Müller** volt.

L. F. Marsigli regényes élete teljesen összeforrott a török elleni háborúval. 18 évig harcolt vagy éppen valamilyen veszélyes és fontos diplomáciai küldetésben vett részt az osztrák császár szolgálatában – hazánkért. Nehezen eldönthető kérdés, hogy mint katona vagy mint tudós volt-e nagyobb. Ő azt mondja magáról a Royal Societyhez írt levelében, hogy „*miles sum*”, azaz „*katona vagyok*”. Van olyan kutató, aki ebből kiindulva igyekszik megérteni egész tudományos tevékenységét is.¹ Mások „*uomo di scienza e di armi*”, azaz „*a tudomány és a fegyverek emberé*”-nek tartják,² mondván, számos új tudományág megalapítója; a londoni, párizsi, montpellier-i tudós társaságok tagja, a Duna magyarországi szakaszának tudományos leírója, az első részletes és korrekt Duna-térkép szerzője. Mindehhez kiegészítésül: Magyarország első kereskedelmi és postatérképének eszmei szerzője. Talán ezen utóbbi tevékenysége maradandóbb dicsőséget hozott neki, mint Mars isten szolgálata.

Bolognában született 1658-ban. Ifjúként az anatómiát, botanikát és az asztronómiát híres mestereknél tanulta. 1676-ban Rómában a matematikában és a hadmérnöki tudományokban kap magasabb képzést.

Huszonegy évesen a velencei követséggel Konstantinápolyban jár. Naplói – „*Itinerario da Venezia a Costantinopoli...*” és „*Diario del mio viaggio da Costantinopoli a Venezia*” – azt mutatják, hogy utazását tudományos felfedező útnak tekintette: tanulmányozta a tenger mozgását a Boszporuszban – megfigyeléseit 1681-ben megjelent írásában teszi közzé –, a török állami és hadigépezetet, valamint lóháton való visszatértében a balkáni geográfiai, vallási és politikai viszonyokat.

Az 1680-as és 1681-es évei főként diplomáciai jellegű utazásokkal telnek. Felkeresi Bécs, Svájcot és Németországot. 1682-ben, hallván, hogy a török Bécs ellen készül, felajánlja szolgálatait I. Lipót császárnak. 1683-ban a magyar csapatok vezetőjeként a Rába mentének védelmét bízzák rá, ahol török fogságba kerül, és eladják rabszolgának. Így ismeri meg a *kávéfőzés* fortélyait, és később erről írt könyve (1685) nyomán terjed el, válik népszerűvé Európában is a kávézás. Bécs ostromát, a török vereségét és Budán át a Délvidékre való menekülését rabszolgaként éli meg.

Váltságdíj fejében szabadul, majd újra hadba áll. 1685-ben Győr, Esztergom és Visegrád

* Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum, 2500 Esztergom, Kölcsey u. 2.

megerősítésén dolgozik. Ugyanezen évben Érsekújvár ostrománál az elsők között rohan a várba, súlyosan megsebesül, miként a következő évben, 1686-ban, Buda bevételénél is, ahol az ostromműveletek, illetve az erődítési munkálatok főfelügyelőjeként tevékenykedik. Az ő tervei szerint állítják fel az ütegeket, a csapatokat, ássák az aknákat, építik a sáncokat.

1691. november 25-én a *Royal Society* tagjává választják.

1692-ben békéről tárgyalni Konstantinápolyba küldik. 1693-ban tüzérségi tábornokká nevezik ki. A téli szállásokon, valamint katonai expedíciói és diplomáciai küldetesei közben jegyzetel, tanul és gyűjti az anyagot az egyre határozottabb formát öltő nagy művéhez, a Duna-monográfiához. 1699-ben megjelenteti a mű előzetesét (*Prodromus*), amit 1700-ban egy újabb kiadás követ.

1699–1701. a karlóczai békekötést követően a határkijelölő bizottság vezetőjeként bejárja a több, mint 800 km hosszú határszakaszt, gondosan feltérképezteti, és a török megbízottakkal tárgyal. 1702-ben már a spanyol örökösödési háborúban harcol. 1704-ben Breisach várának feladása miatt a császárnál kegyvesztett lesz. Franciaország szimpátiával fogadja. 1706-ban Párizsba utazik, majd Dél-Franciaországban a tengert tanulmányozza.

1711-ben szülővárosának, Bolognának ajándékozta rendkívül gazdag magángyűjteményét, mellyel könyvtárnak és múzeumnak veti meg alapjait.

1721-ben hajóval Londonba utazik, ahol a Royal Societytől – személy szerint **Newton**tól is – biztatást és erkölcsi támogatást kap és így Amszterdamban végre kiadót és nyomdát talál fő művének, a Duna-monográfiának a kiadására.

1725-ben megjelenik a tengeren végzett megfigyeléseit tartalmazó *Histoire physique de la mer*.

Élete alkonyán, 1726-ban „*mégis megvalósul, ami szinte hihetetlen, szinte reménytelen volt*”: megjelenik fő műve, a *Danubius Pannonico-Mysicus* 1–6. Amsterdam et Haag 1726.

A mű hat kötetből áll. Az egyes köteteket a kor legkiválóbb nürnbergi, bolognai és bécsi mesterei illusztrálták.

A könyv híressé vált térképeit **J. C. Müller** rajzolta, akit 1696-ban Nürnbergből elsősorban térképeket rajzolni hívott Magyarországra. Müller ettől kezdve Marsiglinak tudományos munkájában jobb keze lett. Nemcsak térképeket rajzolt, hanem csillagászati helymeghatározásokat is végzett, Marsigli irányításával római régiségeket mért fel, rajzolt le, és aktívan közreműködött Duna-monográfiájának készítésében is. Mintegy személyi titkárként legtöbb útjára elkísérte őt. Amikor pedig „*patrónusát*” a Karlóczai békében megállapított török-osztrák határ pontos kijelöléséhez a császár megbízottjává nevezték ki, követte őt a határvidékre is.

A török és az osztrák fél ugyanis egy-egy határkijelölő bizottságot hozott létre, melyeknek az volt a feladata, hogy a szerződésben lefektetett alapelvek szerint a helyszínen pontosítsák és rögzítsék a két birodalmat elválasztó vonalat. Ezért végig járva a két birodalmat elválasztó jó 800 km hosszú vonalat, és ahol azt folyó nem egyértelműsítette – hegyek között és síkságon – halmokat, oszlopokat állítottak és fákat jelöltek meg. A munka igazi újdonsága azonban nem ebben a gondos határbejárásban, hanem a határkijelölést kísérő módszeres térképezésben rejlett. *A világon először kapott a térkép kulcsfontosságú diplomáciai szerepet.*

A térképekre még a határjeleket is berajzolták.

A kijelölés fáradságos és sok vitával, huzavonával egybekötött munkája mellett ugyanis gondosan fel is térképezték a terepet. J. C. Müllerre itt különösen fontos munka hárult. Neki kellett az adatok, vázlatrajzok és sokszor ügyetlenül megszerkesztett térképek alapján szép és jó térképeket rajzolnia, melyeket Marsigli Bécsbe küldött jelentéseihez csatolt. A térképek névtelenül kerültek a Haditanácshoz. Ezek egy részét az iratoktól elszakítva a Kriegsarchiv Térképgyűjteményében őrzik. Velük kapcsolatban Müller szerzőiségét bizonyítottuk, de azokat a dokumentumokat, melyek mellékleteként Bécsbe kerültek, nem találtuk. 1998. tavaszán az említett levéltár raktárából aztán előkerültek a csaknem egy évtizede általam hiányolt kéziratok, köztük azok a jelentések is, melyek mellől a fenti térképeket elvették. Ezenfelül eredeti helyükön, szalaggal a jelentéssel egybefűzve még számos határtérkép lappangott köztük. Ezen iratok társaságában találtuk a császár felszólítására Marsigli által írt két tanulmányt Magyarország kereskedelméről és a postai összeköttetés megteremtéséről az újonnan felszabadított területekkel. Az írásokat a Marsiglinál megszokott rend

szerint térképek illusztrálják. Ezek az ország első kereskedelmi³ (1699) és postatérképei (1700).

Egy évre rá Bolognában kezünkbe akadtak ezeknek a térképeknek az impurumai, melyekre Müller cédulát ragasztott az elküldés dátumával és annak megjelölésével, hogy mely jelentés mellékleteként ki vitte Bécsbe. Sőt, a lapokon Marsigli megjegyzése is olvasható, melyben a térképrajzolónak ad utasításokat esetleges változtatásokra, vagy egyszerűen csak jóváhagyását vezette rá.

Még mindezek előtt Bolognában a Marsigli levéltári anyagban éppen a Duna-monográfia keletkezés-történetét kutatva találtam a könyv ábráit jórészt rézbe metsző nürnbergi mesterek leveleire, köztük J. C. Müller jelentéseire is, melyekben a francia fronton harcoló Marsiglinak 1702–1703 között részletesen beszámol Nürnbergben végzett munkájáról. Kiderül, hogy azt a feladatot kapta, hogy a Duna-monográfia térképein túl megrajzolja a *Magyar Monarchia országainak* a térképeit, valamint a 41 (39) szelvényes híressé vált határtérképet.

Valamennyi fent említett térkép rajzolásához fontos forrásanyagot képeztek azok a mappák, melyeket Müller még a határkijelöléskor rajzolt. Ezek nemcsak Bécs számára voltak fontosak a problémák jobb megértéséhez, hanem a helyszínen is jelentős diplomáciai szerepet kaptak. Marsigli egy megjegyzéséből arra lehet következtetni, hogy amint egy-egy határszakasz végleges vonaláról megegyezés született, adott egy példányt a térképből a török félnek is. A rajz egyértelművé tette a döntéseket, kizárta a szavakban sokszor megbúvó csúrés-csavarás lehetőségét.

I. „Földrajzi térkép,
mely Erdélyt a Temesi bánságtól elválasztó határvonalat mutatja

A jelek feloldását az alábbi leírás adja:

... Halmok, melyeket „thumka”-nak is mondanak, földből és kövekből emelt határjelek.

— [piros vonal] Maga a határvonal

— — — [piros] A Cornu Ruski hegy csúcsától a többi hegy csúcsán át futó határvonal, melyet a törökök terjesztettek elő, mivel a Vaskaput azon az alapon, hogy korábban a birtokukban volt, maguknak követelik.

[[]] Olyan helyek, ahol hasznosnak látszik katonai településeket [pagi militares] felállítani.

Gyalogos vándoroknak szolgáló ösvények, melyeken lovakkal átjutni bajos.

f. f. f. A Maros folyón építendő új híd

b. b. b. Három halom, melyeket a részleges megegyezés után állítottunk, amilyeneket a Prislub, Branul, Murarul hegyeken kell még az említett egyezés értelmében állítani.”

A térképen ezenkívül még egyéb megjegyzések is olvashatók:

„Scyul folyó völgye. Erre a völgyre Oláhország fejedelme tart számot, mivel egykor ő ezt Erdély egyik tartományával cserélte el.”

[Bistra folyótól balra, az „Oborsia sternisori” hegy felett]:

„Ebből az órtoronyból jó látási viszonyok mellett egészen Karánsebesig lehet ellátni.”

[Középtájt, lent:] Tanúsítom, hogy a térkép a határokat a valóságnak megfelelően ábrázolja.

[Marsigli piros viaszpecsétje]

Luigi Ferd. Marsigli”

II.⁴ „Azon térkép, melyen bemutatjuk, milyen kommunikációs nehézségekkel kell szembenézni Jeszenovitz és Dubitzá kiürítése után.

Eddig ugyanis Gradiscából Dubitzába és innen Horvátországba egyenes út vezetett: most pedig Jessenovitz és Dubitzá levágásával a császári hadseregnek Novitzán, Mostavinán, Wertlinskán, Ivanitson át, a Száván átkelve Petrinán keresztül nagy kerülőt kell tennie. De legalább egyelőre ezen az útvonalon a folyókat hidak ívelik át. Amennyiben ez az állapot maradna, lehetséges volna lerövidíteni ezt az utat, mégpedig Cratiova Velicán, Strusetzen át a Szávához, melyen mindjárt a Kulpa folyó torkolatánál kellene átkelni: lejjebb ugyanis a nagy áradások, még ha meg nem is hiúsítanak, mindenesetre erősen megnehezítenék az átjutást.

És ennek a közlekedésnek a nagyobb biztonságához járul hozzá még Struga felé egy mellékút. Egyesek ugyanis azt állítják, hogy Új-Jessenovitzból Dubitzába valamilyen út vezet.

Megjegyzendő, hogy a Czernitzától egészen a Jastravitz tőig terjedő szakaszon és Craliova Velika és Strusetz között száraz a terület, másutt kevésbé, de mi magunk nem szemrevételeztük.”

III.⁵ „Földrajzi térkép,

mely piros színnel keretezve azon területeket mutatja, melyek a Dunán inneni részek kijelölésének befejezése előtt jogilag még a császárhoz tartoztak, de a békeszerződés értelmében a törököknek kellett átadni.

Mivel pedig a törökök Gradisca környékén nemcsak, hogy egy falut alapítottak, melybe katonákkal egy kapitányt is helyeztek, hanem Ivanczka, Kosar és Timar területeit is uralják, sőt a korábban a császárnak fizetendő adót is behajtják, sőt a törökök – tulajdonképpen nem alaptalanul – tagadják, hogy a Klepala hegy és Novi között a novii határvita előtt az osztrák császáriak laktak volna.

Minderről Felségtek ennek a térképnek az alapján ítéletet hozhat, és a teendőket illetően megfelelő parancsot adhat.”

IV.⁶ „Alsó-Horvátország földrajzi térképe, melyen bemutatjuk,

hogy Novi lerombolása az Una, Kulpa és a Száva folyók között milyen következményekkel járhat

Az 1. és a 6- os számmal jelzett vonalak közötti szakasz Új-Noví területe, mely a legutóbbi háború alatt a Császáré volt; a Békeszerződés értelmében is az övé: Possideatis, etc.⁷ erre hivatkozva a császári megbízott igényét rá fenntartotta; ezzel együtt arra az egész területre is, mely a legutóbbi háború előtt Ó-Novitól függött, noha a két megbízott között megegyezés született arról, hogy Horvátországban a határok legfelső pontja az Una folyó menti Dobratinnál legyen, No 2.

3. vonallal határolt területet többi között át lehetne engedni a törököknek azzal, hogy Új-Noví a császáriaké marad. Amennyiben Új-Novit le kellene rombolni, akkor a határokat legalább a Sirovatz folyóig kellene előre tolni, No 4. Az erődítmény építésére legalkalmasabb hely, A.

5. vonal Novi újabb határait jelzi, amikor is a B pontba erődítményt kellene építeni;

6. vonal pedig a régebbi határokat jelöli; ebben az esetben a C pontba kellene erődítményt állítani. A Sirovatz és a Dibusa folyók közötti szakasz végig lakott, mégpedig szinte valamennyi falu katolikus; Novi környéke felett mind lakatlan.

Novi boszniai területe egészen a Trisne folyóig terjed.

D palánkvárt kellene építeni abban az esetben, ha a határokat a 5. vagy a 6. vonalig szorítanák vissza.

Ha azonban Új-Novit le kellene rombolni anélkül, hogy jogot kapnánk vele egyenértékű erősség létesítésére a három megadott hely valamelyikén, könnyen belátható, hogy akkor Castanovitznak Petriniával és Sisekkel való biztos összeköttetéséről lemondanánk, valamint egészen Glináig az egész terület kiszolgáltatott lenne; továbbá a zabolátlan oláhok megfékezésére Castanovitz és Zerín várán, illetve Pedal régi várkastélyának romjain túl semmi sem maradna.”

V.⁸ „A határvonal Földrajzi térképe, mely a határt Szalánkeméntől a Bozut folyóig és a szávai szakaszt az Unna folyó torkolatáig mutatja

[Jelmagyarázatnál csak egy őrtorony rajza, mögötte:]

Fa őrtornyok, melyekben állandó őrszolgálat van.

[Lent balra:]

Tanúsítom, hogy ezen határtérképet mindkét császári megbízott elfogadta, a Szalánkeméntől Jessenovitzig vagyis az Unna folyó torkolatáig úgy ábrázolja, ahogy az valójában van, a brodi szigetre vonatkozó záradékot fenntartva.

[Piros viaszpecsét]

Liugi Ferd. Marsigli”

VI.⁹ „Földrajzi térkép,

melyen a pestis terjedésének megelőzésére a Békeszerződés értelmében a Dunán túli határok menti települések kiürítése és lerombolása után hozandó intézkedések láthatók.

Mivel pedig ezt a piros vonallal és a helyenként fekete pontokkal rajzolt halmokkal jelölt igazi határvonalat itt berajzolni nem lehetett, kénytelenek voltunk sárga vonalat alkalmazni: mégpedig úgy, hogy a két vonal közötti terület lakói, ha a sárga vonalat akarnák átlépni, a fertőzés gyanúja miatt az erre a célra felállított épületekben, közismerten Lazaretekben (amilyeneket itt az alkalmasnak ítélt helyeken berajzoltunk) fertőtlenítésnek vetik alá: és ily módon a kereskedők útjaikat – melyeket itt kettős vonalban futó pontokkal, köztük sárga színnel jelöltünk -, kitérő nélkül folytathassák. A többi utat, az említett házak vagyis Lazaretek közötti utakat, le kell zárni.”

VII.¹⁰ „Az Unna folyónak Kastanovitztól a kolostor romjaiig, azaz a még vitatott novi-i területig terjedő szakaszáról
Megjegyzések a térképhez:

1. Novi és Kastanovitz vidékén a legutolsó háborúig természetes határok voltak, mégpedig Bosznia felől Trisna, Horvátország felől pedig Dilus folyók.

2. A törökök azt szeretnék, hogy a két említett határvonal Ó-Noví vidékéig terjedjen, és így Új-Noví birtokukba szállna: ez pedig egyértelműen ellenkezik a békeszerződés V. bekezdésével, melyben a legvilágosabban megfogalmazást nyert, hogy Jeszenovitz, Dubitza és Novi kiürítése után az Unna folyó boszniai partja képezze a természetes határokat: nem kevésbé a Békeszerződés alapeszméje ellen van, mely kimondja: "uti possidetis, ita possideatis" (ahogy eddig birtokoltátok, úgy birtokoljátok ezután is); ezen általános érvényű szempont alapján valamennyi helység értendő, melyeket külön ki nem emeltek alóla; így Új-Noví is joggal ide sorolandó, melyről sehol sem történik említés, sem úgy, hogy kiüríttessék, sem pedig úgy, hogy leromboltassék.

3. Ibrahim Effendi azt akarta, hogy szerződésben ismerjem el, hogy Kastanovitz és Ó-Noví között a Trisna folyó képezze a határt; mivel azonban ezen nyilatkozatból azt akarta levezetni, hogy a határ addig terjedjen, ahol Novi földjei alatt megszűnnek a császári birtokban lévő szigetek, és így a fölötté lévő összes terület az ottomán birodalomhoz tartozzon, javaslatával nem értettem egyet.

4. Biztos, hogy a Császár az utóbbi háború alatt Új-Noví területét az Unna folyó mentén egészen Dobratinig birtokolta. Következőleg a Klepala hegyen is emeltünk egy halmot, melytől aztán az Unna folyóig, tudniillik ahiányzik a helységnév helységig egyenes vonalban haladtunk úgy, hogy ez a helység az Unna folyó partján a határvonal utolsó pontja lett.

5. Felsőgtek parancsa szerint pedig a boszniai basával Szt. Katalin mellett tartott tanácskozásban megígérttem, hogy a Novi feletti (Felső-Noví) területből egy részt a törököknek engedünk át: ebben az esetben az I. vonal húzandó. Ugyanezen basa a második tanácskozás alkalmával a Novi feletti területből csak két ágyúlövésnyit kínált fel azzal a feltétellel, hogy Új-Novit földdel tegyünk egyenlővé; ebben az esetben a II. vonal szerint alakul a határ.

A következő tanácskozáson azonban ez a fenti basa nemcsak Új-Noví lerombolását akarta, hanem Asperkarova Kula-tól kezdve jobbra haladva a Klepala hegyen át szeretne volna a határvonalat húzni. III. vonal.

6. Új-Noví lerombolását a törökök nem másért szeretnék, minthogy a Szultánnak átengedett területen erősséget építettek.

7. A boszniai basa most abban fárad, hogy gondosan tájékozódjon Ó-Noví, Zerín, Pedaly és Guozdansky területeiről.

Eközben biztos, hogy Guozdansky sohasem tartozott hozzá, vagy legalábbis nem nagyobb terület, mint amennyit valójában felkínáltunk és átengedtünk neki; sőt, biztos az is, hogy az előbb említett Guozdansky vár területét az utóbbi háború előtt Novi területének tekintették, miként Új-Noví helyőrsége védte azt a várat is, és ily módon Guozdanskyt, és nem kevésbé Új-Novit vagy át kell engedni a törököknek, vagy pedig le kell rombolni.

8. Ugyancsak a boszniai basa az Unna folyó partját, mely Ó-Noví területéhez tartozik, ottomán fennhatóság alá vonni igyekszik; hogy ott hidat építhessen és Busin, Vranngartz, stb. várakkal kapcsolatot teremthessen.

Ó-Novit pedig, nemcsak a basa, hanem valamennyi török, írásban vagy szóban egyaránt mindig erősségnek nevezik. Én pedig nem erősítettem meg, hogy erősség lenne, miként nem is tagadtam: tagadással ugyanis ürügyet adtam volna nekik, hogy azt csupán őrtoronynak avagy Új-Noví erősség szerves részének mondják.

9. Ugyanakkor nem kétséges, hogy a törökök a bécsi tárgyaláson igyekezni fognak elérni, hogy Ó-Novit megerősíthessék, és ott hidat építhessenek. Magától értetődően persze hozzájárulnak, hogy Felsőgtek Új-Noví lerombolása fejében egy más helyen azzal egyenértékű erősséget emelhessen.

[Lent piros viaszpecsét és a megjegyzés:]

Tanúsítom, hogy ez a térkép az eredeti és természetes helyzetnek megfelel

Luigi Ferd. Marsigli"

VIII.¹¹

„Földrajzi térkép,

mely a két birodalom határvonalát a Száva és az Unna folyók torkolatától a Popina hegyig, és innen a velencei fennhatóságú területekig egészen az Adriai tengerig vázlatosan bemutatja.

Megjegyzendő:

1. Ahol a vörös vonalhoz (mely a határt jelöli), sárga társul, ott a határok még nincsenek elfogadva.

2. Az „A” jelek [őrtornyok rajzai] a határ mentén építendő őrtornyokat jelzik.

IX.¹²

„Shuintól a hármass határ pontjáig terjedő határszakasz

Földrajzi térképe

Megjegyzések:

A. Az a pont, ahol a két birodalom és a Velencei Köztársaság határa találkozik: innen indulnak, a szokott módon már halmokkal megjelölve a határvonalak.

A, B a C -ig Jeszeráig [Plitvicei tó], melyből a Corana folyó ered, piros pontokkal azt a határvonalat jelöltük, melyet a törökök a császári megbízottnak felkínáltak, és amely a hegygerincekkel a császári területet fogja be; Licca és Corbavia védelmét kellően biztosítja.

A C-ből a D pontig, mely a Corana folyó partján fekvő Dresnikig húzódik, természetes határ van, melyet a török megbízott már felajánlott; innen pedig az E-ig, vagyis a Gnonitza patak torkolatáig, még bizonytalan a határvonal.

A fent említett határszakaszon a törökök katonai ellenőrzésüket kiterjesztették, ennek határát sárga vonallal jelöltük.

Zöld színnel azt a területet jelöltük, melyre a császári megbízott cserébe Poritzovatz váráért igényt tart, melyet a császári seregek ugyan elfoglaltak, de a békeség kedvéért, amennyiben a Corana eddig függőben lévő szakaszát a császárnak átengedik azt a törököknek visszaadják, hasonlóan azokhoz a területekhez, melyeket a csatolt irat részletesebben leír.

X.¹³ „Geográfiai térkép, mely a már megállapított határvonalakat a Corana folyónál egészen Jeszera-ig mutatja.

AA. A hegyek vonulata, melyekre őrtornyokat építettek.

B. Szluinból Plitvica-n át Corbavia felé vivő út.

C. Szluinból Corbavia-ba vivő jobb út.

No. 1. Julius 3-án a Császári Udvarnak megküldött és elfogadott terv.

No. 2. A törökökkel folytatott tárgyalások során általam benyújtott terv.

No. 3. A már megállapított határvonal.

No.4. Hasan Basa utasításának megfelelően törökök által javasolt vonal.”

XI.¹⁴ „Az Unna folyó két birodalom közötti szakaszának földrajzi térképe,

Mely szakasz egyik része végleges, másik még vitatott. Az utóbbit sárgával kereteztük, és a innenső novi-i terület, melyet a lakosság egyhangú kérésére húztunk meg így, amit a törökök Ó-Novival együtt maguknak követelnek, és megpróbálják bizonyítani, hogy a békeszerződés alapján, mivel a helységhez tartozó terület háború előtt hozzájuk tartozott, őket illeti. Ugyanígy Új-Noví területét és az erődítményt is, melyet ágyúkkal és helyőrséggel erősítettek meg, maguknak követelik. Így ezt a szakaszt egyenlőre hagyjuk, és a mesterséges határjelek kitűzésének munkáját a Clina folyó irányában folytatjuk; azt a kis szakaszt, ami az Una folyó és a Simon hegy közé esik, a fent említett vita miatt egyelőre üresen hagyjuk.”

[Lent jobbra:]

Tanúsítom, hogy ez a térkép a területet valóságként ábrázolja,

Luigi Ferd. Marsigli

XII.¹⁵ „Horvátország határtérképe,

melyen a piros vonallal a mindkét megbízott által elfogadott természetes és mesterséges határvonalat, a pontozott piros vonallal a még általunk elfogadandó szakaszt, sárgával Tersatz várától a törökök által javasolt vonalat jelöltük.

Jelek: [Őrtornyok] Őrszemekkel ellátott, fából készült magasabb építmények, ill. tornyok.”

XIII.¹⁶ „Földrajzi térkép,

mely a két birodalom között húzódó részben elfogadott, részben még vitatott határvonalat a hármask határtól¹⁷ Szluinig a valóságnak megfelelően jelöli

Megjegyzések:

A folyamatos piros vonal a már elfogadott határvonalat jelöli, a pontozott vonal a még eldöntendő. Ezen utóbbit a Kupirovavir hegytől Bubardenikig - No 5-tel jelölve - már a császári megbízott már elfogadta, de a törökök a No 4-gyel jelölt vonalon gonosz hátsó szándékkal beljebb szeretnék vinni, hogy ily módon Liccaba és Corbaviába a bevonulást maguknak megkönnyítsék.

A szakasz másik fele Jeszeráig vagyis a tóig Plitvicei tó, sem elfogadva, sem elvetve nincsen.

Az említett módon az utolsó dombtól Lubardenikig (VI.), innen pedig a tóig megegyezés született, és az utakat, melyeken az emberek a hegyeken átkelhetnek, valamint a dombokat megjelöltük, míg a meredek, teljesen járhatatlan, szakadékos hegyes szakaszt csupán berajzoltuk.

Azok az utak, melyeket „C” betűvel jelöltünk, szekérrel is járhatók.

A Corana folyón innen három határvonalat is húztunk. Az első az, amelyiket a törökök kezdetben arcátlanul és teljesen jogtalanul követeltek. A második az, amelyiket a császári megbízott a békeszerződés értelmében a törököknek javasolt, amibe azok már bele is egyeztek volna, ha a boszniai basa levélben nem ellenezi.

A harmadikat át lehetne engedni a törököknek anélkül, hogy a Plitvicei hágót bármiféle veszélynek tennénk ki.

Tanúsítom, hogy ez a térkép a terület valós képét mutatja.”

[Marsigli piros viaszpecsétje]

XIV.¹⁸

„Földrajzi térkép,

mely az Unna folyónak a két birodalom közötti szakaszát ábrázolja

A határok egyik része már elfogadott, másik még vitatott. A vitatott területeket sárgával rajzoltuk körbe; ez pedig a Novin túli terület, melyet a lakosság egyhangú kérésére húztunk meg így, amit viszont a törökök, Ó-Novival együtt a békeszerződésre hivatkozva maguknak szeretnének megtartani, azt állítván, hogy ezek a területek a legutóbbi háború előtt hozzájuk tartoztak.

Mivel pedig ezt a területet az ágyukkal és helyőrséggel megerősített Új-Novin magának követeli: ezt a szakaszt egyelőre függőben hagyjuk, és a Glin folyó irányában a mesterséges határjelek felállításával folytatjuk a munkát; az Una folyó és a Simon hegy közötti kis szakaszt pedig az említett huza-vona miatt egyelőre üresen hagytuk.

[Lent jobbra:]

Tanúsítom, hogy a jelen térkép a természetes viszonyoknak megfelel:

Luigi Ferd. Marsigli”

(2 cm átmérőjű piros viaszpecsét)

Luigi Ferd. Marsigli”

(A térképen a kettős pontozott sárga vonallal jelzi a hágókat, a zölddel behatárolt rész a még vitatott, a sárgával határolt a „Territorium Dresnik”, míg a sárgával színezett a „Territorium Tersatz”. A Corana folyón 19 db „brod”-ot, azaz átkelőt jelöl meg sárgával.)

Marsigli és Müller határtérképei nemcsak a hazai, hanem az egyetemes kartográfia fejlődése szempontjából is jelentősek és korszakalkotók. A háborús felek között húzódó határvonalnak térképeken való gondos rögzítése, melyeken még a határjelek helyét is bejelölték, sőt a 41 szelvényes térkép esetében azok megtalálása érdekében mindegyikhez kis helyszínrajzot is mellékeltek, a diplomáciában addig példa nélkül való.

Ezen túlmenően a felvételek elkészítésében is a legmodernebb módszereket alkalmazták: a folyók futásának irányát mágnesűvel, földrajzi pozíciójüket pedig csillagászati helymeghatározásokkal ellenőrizték. Így tudtak olyan térképeket készíteni, melyek nemcsak - miként Marsigli mondja - az egyetemes kereszténység számára voltak fontosak, hanem kultúrtörténeti szempontból is jelentősek. Magyarország - főként pedig Horvátország - helytörténete vagy éppen a régi vízrajzi állapotok iránt érdeklődő kutatók számára nagyon fontos forrásmunkák lehetnek, miként forrásul szolgáltak magának Müllernek is, amikor ő a magyar rendek felkérésére híres Magyarország-térképét elkészítette (1709).

Végezetül szeretnénk megindokolni, miért idéztünk hosszabban a térképek felirataiból. Úgy gondoljuk, hogy ezek a szövegek árulják el igazán, milyen funkciót szánt tulajdonképpen Marsigli ezeknek a térképlapoknak: tájékoztatták a Haditanács döntéshozóit a tárgyalások körülményeiről, az eredményekről és kudarcokról, valamint arról is, hogy Marsigli miért, milyen stratégia szerint tárgyalt; nem utolsó sorban pedig a mindkét fél által ratifikált térkép-szelvények elejét vették félreértésből származó minden későbbi határvitának.

IRODALOM ÉS JEGYZETEK:

1. *Franco Farinelli*: Liugi Ferdinando Marsigli. (Storia illustrata di Bologna 13/VI - I novecento anni dell'Università)
2. *Liugi Ferdinando Marsigli*: Uomo di scienza e di armi címmel 1998. június 5-én Bolognában, 8-án Rómában tudományos szimpóziumot tartottak
3. Lehet, hogy a világ első ilyen térképe. Az Athénban rendezett 18th International Conference on the History of Cartography résztvevői nem tudtak ebből a korból ilyen tematikus térképről.
4. B IX C 743 Bécs, Kriegsarchiv, Kartensammlung; mérete: 740 mm×2370 mm
5. B IX C 790 - 800 uo.; tájolása fordított, mérete: 505 mm×590 mm
6. B IX a 764 - 800 uo.; mérete: 432 mm×366 mm
7. B IX C 829-6 uo.; mérete: 470 mm×660 mm
8. Birtokoljátok továbbra is...
9. B IX C 830 uo.; mérete: 480 mm×234 mm
10. B IX C 829-5 uo.; mérete: 360 mm×637 mm
11. B IX C 829-1 uo.; mérete: 670 mm×1515 mm
12. B IX C 829-2 uo.; mérete: 425 mm×61 mm
13. B IX C 829-4 uo.; mérete: 430 mm×620 mm
14. B IX C 829-6 uo.; mérete: 360 mm×495 mm
15. B IX C 830 uo.; mérete: 470 mm×705 mm
16. B IX C 829-8 uo.; mérete: 400 mm×650 mm
17. B IX C 832 uo.; mérete: 488 mm×134 mm
18. Osztrák–török–velencei határok találkozási pontja
19. B IX C 829-3 o.; mérete: 470 mm×705 mm